

Posudek na habilitační spis PhDr. Viery Eliašové, PhD.

Autorka habilitačního spisu PhDr. Viera Eliašová, PhD., předložila práci s názvem *Tvorivé písanie a možnosti jeho využitia v edukačnom procese* vydanou tiskem jako monografie v Bratislavě v nakladatelství Univerzity Komenského r. 2011 s rozsahem 190 stran. Monografie je členěna do devíti hlavních kapitol a má všechny náležitosti habilitační práce.

Přibližně polovina práce je věnována vymezení tvůrčího psaní jako interdisciplinárně utvářeného moderního oboru na pomezí filologických, kulturologických a psychologicko-pedagogických disciplín. Přibližně třetina práce je věnována popisu, zjištění a výkladu autorčina pedagogického výzkumu na poli využití tvůrčího psaní a metodickému zhodnocení aplikace tvůrčího psaní jako pomocné edukační metody. Poslední kapitola přináší konkrétní didaktické modely ověřené v edukační praxi na vysoké škole. Právě zevrubný popis problémů spjatých s výzkumem výuky textotvorné tvořivosti ozřejmuje, proč je důležité věnovat v práci rozsáhlý prostor vykreslení vztahů uvnitř oboru tvůrčí psaní i vztahů k ostatním oborům. Badatelka soustředí pozornost na historické ukotvení tvůrčího psaní, musí detailně vyložit vazby k tradičním lingvistickým a literárněvědným disciplínám, musí ozřejmit pozici tvůrčího psaní vůči didaktice jazyka, literatury a slohu. Jakákoli bádání, výzkumy a didaktické experimenty musí výzkumník usouvztažnit nejen k disciplínám, kde má být tvůrčí psaní pomocným pracovním nástrojem v procesu učení, ale především k disciplínám zabývajícím se tvořivostí, pedagogikou a psychologií, kulturními studiemi, komunikací, intermedialitou a teorií umění apod. Z toho všeho vyplývá, že aby se práce didaktiků tvůrčího psaní podařila a mohla přinášet plody, je nutná zevrubná teoretická ukotvenost a reflexe oboru. Tento nemalý úkol si předsevzala autorka předloženého habilitačního spisu a po jeho prostudování jsem nabyl přesvědčení, že úkol je splněn. Jako teoretik i praktik tvůrčího psaní přicházející z filologické oblasti práce na vysoké škole tuto práci doporučuji k přijetí pro habilitační řízení, na jehož základě má být po obhájení kandidátce udělen titul docenta. – Jelikož jde v případě předložené práce dr. Viery Eliašové o výjimečný spis, rád bych mu věnoval pozornosti více a pokusím se nyní na přednosti a významnost předložené práce, jež mne vedly k vyslovenému závěru, poukázat blíže.

Poctivé bádání v teorii i praxi je stejně náročné jako expedice do neznámých krajín. Jedním z vrcholů práce *Tvorivé písanie a možnosti jeho využitia v edukačnom procese* je kapitola šestá. On je to vlastně takový Triglav, trojhlavý vrchol. Jeho zdolání je nezbytné pro pochopení inovativnosti předložené koncepce. Po krátkém seznámení s nejdůležitějšími momenty historie oboru tvůrčí psaní a po vyznačení charakteristik oboru ve vybraných zemích (zejména USA, Velká Británie, Německo) následuje postupné rozkrývání podstaty tvůrčího psaní, až postupně dospíváme k jeho třem hlavním komponentám. Viera Eliašová staví obor na tři pilíře: rozvoj jazykové kompetence žáka, rozvoj literární kompetence žáka a formativní rozvoj osobnosti v oblasti tvořivého myšlení a jednání. Tyto tři komponenty tvůrčího psaní, důležité pro jeho využití v edukačním procesu, však nepřivolává v šesté

kapitole odněkud shůry. V předcházejících kapitolách Viera Eliašová velmi pečlivě vysvětluje, jak a proč dospívá k tomuto modelu.

Tvůrčí psaní bylo a bývá ve školách někdy užíváno v poněkud zjednodušeném didaktickém rámci. Nekompetentní přístup učitelů nebo teoretiků může pak vést k přeceňování možností oboru, při neúspěchu pak k zatracování. Autorka práce ukazuje, že multifunkčními se strategie tvůrčího psaní mohou stát tehdy, jestliže učitel dobře promyslí aplikaci metod a technik s ohledem na specifika typu výuky, cíle výuky, a na vlastnosti učících se. Učitel má být obeznámen se zvláštnostmi tvořivého vyučování a být připraven na eventuální nestandardní průběh kreativizující výuky ve všech jejích fázích.

V. Eliašová vychází z toho, že tvůrčí psaní je víc než jen aplikace naučených poznatků – a to jak pro učitele, tak pro žáky. Výuka tvůrčího psaní v tomto pojetí se soustředí na řešení problémů. Jde zde o problémy spojené s tvorbou textu, a to na všech rovinách, od jazykově formulační a přes textotvorně formulační po problémy recepce, interpretace, hodnocení a s nimi spojené sociální interakce textového poselství v cílovém prostředí dané kultury. Tvorba textu sice stojí na zvládnutých základních kompetencích jazykové komunikace, k napsání textu jsou užitečné žákovy dovednosti, které bychom mohli označit jako řemeslné. Operace s těmito prvky (na lexikální, syntaktické, stylové, žánrové, tematické úrovni) je však záležitostí kreativní kombinatoriky pisatele. Tvůrčí psaní jako didakticky zaměřená disciplína se zaměřuje tedy spíše na proces psaní. Teoretikové tu stojí před úkolem rozumět zákonitostem tvorby textu a umět tyto znalosti didaktizovat.

Viera Eliašová říká, že tvůrčí psaní umožňuje návrat k přirozenému poznávání vnějšího a vnitřního světa pisatele, k vlastnímu prožívání a k individuálnímu vyjadřování zážitku jazykem, který je pisateli vlastní. To znamená, že píšící jsou vedeni k tomu, aby využívali svou fantazii při hledání motivů svého psaní, aby vyjadřovali to, co cítí a jak to cítí, aby se nebáli experimentovat s jazykem, jeho zvukomalebnou a rytmickou složkou, aby se odvažovali ke slovtvorným a motivickým experimentům, aby napodobovali, co se jim líbí, a škrtili, co se jim nelíbí. Psaní zde směřuje k rozvoji individuálního stylu pisatele. – Důležitou složkou aplikace kreativních textotvorných postupů je diskuse o vlastním textu s dalšími pisateli nebo učitelem, píšící se učí jednak přijímat a zpracovávat podněty a hodnocení adresátů, jednak usměrňovat své příští textotvorné strategie. Tady, jak ukazuje Eliašová, se potkává pragmatika jazykové komunikace s textovou, respektive literární kompetencí – pisatel tedy za účelem vhodného působení svého budoucího textu musí řešit komplex textotvorných problémů. Zvládnání textové tvorby jako funkčního komunikátu se projevuje v rozvoji řady osobnostních rysů, dovedností a schopností, v budování postojů a hodnotových soustav, v získávání celých komplexů vědomostí o textu, o komunikaci, ale hlavně o reálném světě.

Žák či student však rozvíjí své komunikační kompetence nejen po jazykové stránce. Viera Eliašová vnímá textovou kompetenci jako důležitou komponentu práce

s komunikátem: psaním se žák učí rozumět zákonitostem textu, lépe chápe, jak text funguje v komunikaci. Práce s textem se žákovi stává pomocníkem vnímavého čtení, zapsaná reflexe mu umožní vyargumentovat osobní soud o četbě. Později za pomoci literárněvědných nástrojů může student formulovat i interpretační nebo hodnotící postoje v odborném textu. Navíc práce s literárním textem umožňuje učiteli kultivovat názory, myšlení a estetický vkus žáků-čtenářů, budovat jejich vlastní vztah k literatuře, umění, ale i k látkám novým, méně známým, vztah k cizímu obecně. Četba literárních textů, konfrontace s poslechem textů spolužáků a nakonec i vlastní textotvorná literární produkce umožňují rozvíjet empatii pro cizí entity, přicházející z vnějšího světa. Proto V. Eliašová podporuje využívání literatury a literárního psaní ve výuce cizích jazyků. Prostřednictvím psaní textů, které učitel cíleně zaměří na dílčí nebo komplexní cíle vzdělávání a výchovy, působí tvůrčí psaní jako složka formativní a kultivační.

Podrobný výklad o vlastnostech tvůrčí osobnosti tvoří ve spisu podklad pro objasnění toho, proč chápat tvůrčí psaní jako součást tvořivého vyučování vůbec, resp. jako jeden z přístupů k tvořivému vyučování. Aplikaci tvůrčího psaní lze totiž nabídnout jako prostor pro rozvinutí divergentního, laterálního, alternativního myšlení a myšlení spjatého s řešením problémů; Eliašová doslova píše: „studentov netreba inštruovať v tom zmysle, aby používali akési tajomné zdroje kreativity; pri tvorbe textu im skôr treba pomáhať všímať si možnosti volby, skúmať rozmanité alternatívy spracovania príslušnej témy“ (s. 59). Pro ty, kterým při vyslovení slova kreativita a tvůrčí psaní naskakuje kopřivka, je toto krásným, osvobozujícím vyjádřením podstaty lektorovy práce v dílnách tvůrčího psaní. Zároveň navazuje toto pojetí (s odvoláním na M. Zelinu) na skutečnost, že tvořivost lze rozvíjet v každé lidské činnosti; úlohy tvůrčího psaní jsou svou podstatou divergentní úlohy, které žákovi nehrozí skončit neúspěchem. Tvořivostní charakter úkolů, resp. zadání textotvorných úloh jako řešení problému, což je samo o sobě výrazně motivační, stimuluje intelektové činnosti heuristické povahy, aktivizuje představivost a hledání originálních řešení; herní či experimentální povaha úloh umožňuje radost z činnosti a připravuje žáky na praktickou tvořivost.

Za velmi důležitou považuji pasáž věnovanou vztahu tvůrčího psaní a učení se. Výzkumy V. Eliašové přinesly překvapivé, zároveň předpokladatelné zjištění, že vyučování využívající metod tvůrčího psaní je nejen všestranně aktivizujícím, formativním prostředkem osobnostního rozvoje žáka, ale že přináší i výrazně vyšší využití učebního času hodiny ve prospěch aktivního učení se. Je to přirozené, při frontálním vyučování je zpravidla – i při dialogickém vedení hodiny a induktivních postupech – v přímé interakci s učitelem jen vybraná část žáků (jak dokládá např. Z. Šalamounová, 2012); ovšem v situaci, kdy na zadání učitele reagují ve svých textech paralelně všichni žáci, protože své poznání formulují písemně v hodině, je čas aktivního učení každého vyšší (podle V. Eliašové tvoří více než 50 % hodiny, s. 75). — Z tohoto pohledu se také ukazuje, a tím vrcholí první polovina předloženého spisu, že spory o tom, „či pri tvorivom písaní je podstatnejší akcent na jazyk, alebo akcent na literatúru, sú irelevantné. Jazyk (písanie) aj literatúra sa stávajú skôr prostriedkom na ceste k tvorivosti, k rozvoju osobnosti žiaka“ (s. 79).

Dalšími významnými body, jichž práce dr. Viery Eliašové dosahuje, jsou názorné výklady o přednostech využití tvůrčího psaní jako metody ve výuce cizího jazyka, kde zefektivňuje osvojování jazyka jak na rovině jazykové, tak i textové kompetence – obě složky jsou zde ukázány jako komplementární. Navíc experimentální, objevitelská povaha textotvorných úkolů vykazuje vyšší toleranci k jazykovým chybám, což snižuje stres z možné chybné odpovědi. Metodika tvůrčího psaní využívá i zde práci s literárními postupy a s literárními texty, to je z podstaty oboru spojováno s hledáním variant, alternativ – ať již v interpretaci, nebo v produkci vlastních textů na přiměřené jazykové úrovni, a s diskusemi o žákovských výsledcích, o působení textů, ev. o vzorových textech. Autorka tu upozorňuje na pozitivní aspekt dialogičnosti takového vyučování; dále V. Eliašová zdůrazňuje přednosti práce s poezií, jež vidí v univerzálnosti, kompaktnosti a vícevýznamovosti básně. Vycházejíc z výsledků svých výzkumů vyjadřuje V. Eliašová přesvědčení, že tvůrčí psaní má předpoklady stát se moderním alternativním doplňkovým programem i ve výuce cizích jazyků (s. 93), tedy nikoli jen ve výuce jazyka mateřského.

Poslední dvě kapitoly předložené práce názorně ukazují, jak je metodika tvůrčího psaní propracována, jaké metody jsou v jakých přístupech používány, pro jaké konkrétní výukové cíle, jaké techniky jsou aplikovány, jak lze organizovat výuku. Ukázky technik a popisy vybraných cvičení přesvědčivě dokumentují možnosti využití tvůrčího psaní, zde na příkladech pro práci s dospělými. Modelová zadání pro posluchače kurzů odborného jazyka na vysoké škole jsou představena a komentována v poslední kapitole. Vytvářejí tak praktické završení celého spisu a naplnění jeho ústředního smyslu: metody tvůrčího psaní lze úspěšně a bez obav používat v edukačním procesu. Práce V. Eliašové ukazuje, jak na to jít.

Předloženou práci *Tvorivé písanie a možnosti jeho využitia v edukačnom procese* doporučuji k obhajobě v řízení, na jehož základě má být udělen kandidátce titul docentka v oboru pedagogika.

doc. PhDr. Zbyněk Fišer, Ph.D.

V Brně 17. 7. 2014